

Secció III. Altres disposicions i actes administratius

CONSELL INSULAR DE MALLORCA

DEPARTAMENT DE CULTURA I PATRIMONI

13335

Acord d'incoació de l'expedient de declaració com a Bé d'Interès Cultural Immaterial de Mallorca a favor de les desfilades cíviques en honor a santa Catalina Tomàs a Palma, Valldemossa i Santa Margalida

A la sessió de 28 d'octubre de 2025, la Comissió Insular de Patrimoni Històric de Mallorca va acordar el següent:

1. Incoar l'expedient de declaració com a Bé d'Interès Cultural Immaterial de Mallorca les desfilades cíviques en honor a santa Catalina Tomàs a Palma, Valldemossa i Santa Margalida, tot tenint en compte el seu propi desenvolupament històric i les característiques pròpies i diferenciadores de cada una d'elles. Tot de conformitat amb allò que disposen els articles 14 a 16 de la Llei 18/2019, de 8 d'abril, de salvaguarda del patrimoni cultural immaterial de les Illes Balears, i amb l'informe tècnic de 6 d'octubre de 2025, que s'adjunta i forma part integrant del present acord.

D'acord amb el que estableix l'article 15.3 de la Llei 18/2019, de 8 d'abril, de salvaguarda del patrimoni cultural immaterial de les Illes Balears, la incoació d'aquest expedient ja determina l'aplicació de les mesures de salvaguarda establertes en aquesta Llei.

2. Anotar preventivament la incoació d'aquest expedient al Registre Insular de Béns d'Interès Cultural Immaterial, i comunicar-ho a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears perquè procedeixi a la seva anotació preventiva al Registre de Béns d'Interès Cultural Immaterial de les Illes Balears i a la vegada comunicui aquest acord al Ministeri de Cultura per a la seva inclusió a l'Inventari General de Patrimoni Cultural Immaterial, d'acord amb l'article 14.3 de la Llei 10/2015, de 26 de maig, per a la salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial.

3. Notificar aquest acord a les comunitats, grups o persones portadors d'aquest patrimoni cultural immaterial, i a la Federació d'Entitats Locals de les Illes Balears i publicar-ho al Butlletí Oficial de les Illes Balears."

Lloc i data de la signatura electrònica (20 de novembre de 2025)

El secretari de la Comissió Insular de Patrimoni Històric

Miguel Barceló Llompart

ANNEX

INFORME TÈCNIC DE 06/10/2025

En data 5 de febrer de 2018, l'Ajuntament de Santa Margalida va remetre al Consell de Mallorca (ref. interna R. 22498) el certificat de l'acord de Ple de l'Ajuntament, de 25 de gener de 2018, pel qual es va aprovar per unanimitat instar el Consell de Mallorca a declarar la processó de la Beata de Santa Margalida com a festa d'interès cultural (FIC, en endavant), d'acord amb la Llei 1/2002, de 19 de març, de cultura popular de les Illes Balears. En data 30 de setembre de 2019 (reg. general d'entrada 34055) l'Ajuntament de Santa Margalida sol·licità que la tramitació de l'expedient es fes d'acord amb la Llei 18/2019, de 8 d'abril, de salvaguarda del patrimoni cultural immaterial de les Illes Balears, a partir de la qual l'anterior figura de FIC passa a ser bé d'interès cultural immaterial (BICIM, en endavant). Posteriorment, l'Ajuntament de Santa Margalida, en data 12 de novembre de 2019 (reg. general d'entrada 45116), remeté la documentació complementària requerida per a la tramitació de l'expedient.

En data 28 de febrer de 2019 (reg. general d'entrada 7182), Laura Estaràs Ferragut, en representació de l'Associació l'Assumpció (Son Espanyol, grup de ball mallorquí), va remetre al Consell de Mallorca la sol·licitud perquè la festa de la Beata de Palma fos declarada BICIM.

En data 31 de maig de 2019 (reg. general d'entrada 19635), l'Ajuntament de Valldemossa va remetre al Consell de Mallorca un ofici comunicant que el Ple de l'Ajuntament de 28 de gener de 2019 acordà per unanimitat sol·licitar la declaració de la Beata de Valldemossa com a FIC.

Per altra banda, a la reunió del Consell Assessor del Patrimoni Cultural Immaterial de Mallorca que tingué lloc el 23 d'octubre de 2024 es donà compte de les sol·licituds de protecció pendents de tramitar. D'entre aquestes, s'acordà iniciar els tràmits per poder donar curs a les sol·licituds de protecció de la festa de la Beata presentades per l'Ajuntament de Santa Margalida (exp. 57/2018), per Laura Estaràs Ferragut (exp. 107/2019) i per l'Ajuntament de Valldemossa (exp. 321/2019). Es va determinar que la tramitació administrativa unificaria les tres sol·licituds en un únic expedient administratiu de declaració de les tres manifestacions cíviques que perviuen en honor a la Beata, en la qual es determinarien les característiques i diversitats pròpies de cada un dels municipis.

Aquest informe tècnic ha estat elaborat a partir de l'estudi de recerca duit a terme i redactat per l'especialista en la matèria Gabriel Carrió Vives, a instàncies de la DIPH del Consell de Mallorca. Carrió és historiador de l'art de la Universitat de les Illes Balears i està especialitzat en l'estudi del fenomen tomasià; és autor del llibre *El carro triomfal, manifestacions populars a l'entorn de santa Caterina Tomàs* (2006) i de la tesina titulada *La representació iconogràfica de santa Caterina Tomàs. Segles xvi-xix* presentada i defensada a la UIB l'any 2014; en l'actualitat, treballa en la redacció de la tesi *La representació iconogràfica de santa Caterina Tomàs en el context de la història de la devoció. Segles xvii-xix*.

Des del 2022 duu a terme la direcció artística i l'assessorament històric de les festes de la Beata a Palma (colcada del carro triomfal en honor a santa Catalina Tomàs) i l'any 2025 ha efectuat la tasca de coordinació del 450è aniversari del trànsit de santa Catalina Tomàs, impulsat pel Consell de Mallorca, el Bisbat de Mallorca i la canònica de Santa Magdalena. A més, el seu coneixement ampli sobre aquesta matèria s'estén a altres àmbits de la difusió, com la impartició de conferències, el comissariat d'exposicions o de visites guiades entorn a la santa mallorquina.

IDENTIFICACIÓ

D'acord amb l'estudi redactat pel Gabriel Carrió Vives, la identificació de l'objecte de la declaració s'identifica com a «Desfilades cíviques en honor a santa Catalina Tomàs a Palma, Valldemossa i Santa Margalida».

A continuació es transcriu íntegrament el contingut de l'estudi esmentat:

1. LOCALITZACIÓ

Palma, Valldemossa i Santa Margalida

Cal anotar que existeixen o han existit altres desfilades cíviques honorífiques tomasianes a altres indrets de Mallorca, però les indicades en aquest document són les tres que s'han consolidat d'una manera més contundent partint d'una major antiguitat, amb més regularitat temporal i amb la configuració d'un patrimoni material i immaterial de major magnitud.

2. DENOMINACIÓ

Principal, en cada cas i respectivament:

- Carro triomfal de santa Catalina Tomàs
- Carro triomfal de la Beata
- Processó de la Beata

Altres denominacions:

Les esmentades són denominacions descriptives nascudes de la parla popular, però més o menys fixades amb el temps i amb l'influx del suport institucional. Per altra banda, el terme *Beata* —la majúscula serviria per limitar confusions— és una fossilització lingüística, car Catalina Tomàs i Gallard (Valldemossa, 1531 - Palma, 1574) ja ha assolit des del 1930 la categoria de santa. L'arrelament popular i devot n'ha dificultat l'actualització. No obstant, l'Església, com a institució, sempre ha emprat la designació que li correspon des de la canonització. Una variant col·loquial és *la Beateta*, per referir-se a la nina que representa la santa. És un diminutiu que funciona a Palma i a Valldemossa per l'edat encara infantil de la nina; no així a Santa Margalida, on són joves fadrines.

3. TIPOLOGIA O CLASSIFICACIÓ

Dins el patrimoni cultural immaterial, les tres desfilades cíviques pertanyen a l'àmbit c) Festes, creences, rituals i cerimònies, segons el que estableix l'article 3 de la Llei 18/2019, de 8 d'abril, de salvaguarda del patrimoni cultural immaterial de les Illes Balears.

4. DESCRIPCIÓ DE L'ACTIVITAT

Les desfilades cíviques en honor a santa Catalina Tomàs (Valldemossa 1531 - Palma 1574) a **Palma, Valldemossa i Santa Margalida** són manifestacions festives del poble i les institucions civils en homenatge a la religiosa que professà el 24 d'agost de 1555 a la canònica de Santa Magdalena (Palma). Ara bé, cada cas té el seu propi desenvolupament històric i, tot i que comparteixen un mateix model tipològic de festa

(una desfilada honorífica des de l'àmbit civil), han esdevingut amb característiques diferenciadores i igualment dignes de protecció i d'estudi.

4.1. Identificació del subjecte o col·lectiu titular de la manifestació i la seva implicació

Com a patrimoni cultural immaterial, cal considerar la devoció religiosa que ha despertat sempre la figura de la santa i que s'ha estès per la societat mallorquina i, puntualment, més enllà de l'illa. Aquest vincle és el que roman a la base per al desplegament de les manifestacions festives a què s'al·ludeix en aquest document. Ara bé, les tres desfilades han conegut el suport imprescindible de les institucions públiques i civils, per tal de vehicular la festa i l'organització, com es detalla en cada cas.

Palma. Organització a cura del Consell de Mallorca, el Bisbat de Mallorca i la canònica de Santa Magdalena (des del 2022). Amb anterioritat i des de la beatificació (1792), el Consell de Mallorca, recollint la implicació capdavantera que tingué el Gran i General Consell en la causa de canonització, procés iniciat el 1625. A l'hora de redactar aquest document, a nivell de gestió, mobilització de grups i suport al desenvolupament de la colcada, cal constatar la tasca dels departaments competents sobre cultura i patrimoni cultural, tant del Consell com del Bisbat de Mallorca, el suport de la comunitat de canongesses regulars de Santa Magdalena i l'ajut de voluntaris.

Valldemossa. Organització a cura de l'Ajuntament de Valldemossa, que municipalitzà (1978) una iniciativa estrictament de caire familiar (dins la possessió de sa Coma, a final del segle XIX) i després popularitzada arran de passar a celebrar-se (1903) pels carrers de la localitat. El Consistori té aprovat (2008) un reglament sobre l'organització i el funcionament de la festa. Al marge, sobre els diferents col·lectius que donen suport a la festa, en el programa de 2025 i a tall d'exemple, apareixien: la Comissió del Carro de la Beata, l'Associació dels Animals de la Beata, els Xeremiers de sa Garriga, la Banda de Música de Valldemossa i el Voluntariat del Carro de la Beata.

Santa Margalida. Organització a cura de l'Ajuntament de Santa Margalida, que recollí a la primera del segle XX el testimoni de la iniciativa nascuda d'una processó religiosa d'àmbit parroquial i que està documentada al llarg del segle XIX. El consistori local aprovà el Reglament intern de la processó de la Beata, l'1 de juliol de 2024, amb l'estipulació de tot el funcionament i l'organització de la festa. El reglament inclou tres annexos: I Directrius del Grup Dimonis, II Normes per al sorteig de la Beata i III Control de participants i protecció de dades. L'Ajuntament de Santa Margalida disposa d'una Comissió de la Processó, integrada per diferents membres de tots els col·lectius que en formen part: carrossers, decoradors, dimonis, Banda de Música de la Vila, xeremiers, organitzadors, el Grup de Ca ses Monges... per detallar aspectes organitzatius.

4.2. Descripció i caracterització de la manifestació

4.2.1. Origen

Els tres casos són desfilades de caràcter civil per homenatjar una figura religiosa. D'aquesta manera, constitueixen el complement que aporta el poble a la celebració estrictament promoguda per l'Església. Durant tota l'època de l'Antic Règim històric, les interrelacions entre el caràcter profà i el religiós són íntimes i és de pensar que la motivació devota és el context on es desenvolupa la festa del poble. En origen, la manifestació de Santa Margalida era una processó d'àmbit parroquial amb representants eclesiàstics. En canvi, les iniciatives de Palma i de Valldemossa s'originaren des de l'apartat civí.

Palma. Amb alguns precedents puntuals, tant tomasians com d'altra índole, el carro triomfal de Palma té el seu origen en les festes de beatificació del 1792. La institució insular hereva del Gran i General Consell va ser l'impulsor perquè era qui havia impulsat la causa de canonització en el segle XVII. Aquest fet també marca l'àmbit d'actuació de la festa, que és insular i no municipal.

Valldemossa. Les primeres notícies són de la darrera dècada del segle XIX a la possessió de sa Coma. El 1903, la família traslladà la festa als carrers del poble i continuà amb l'organització fins el 1976, regularment, amb la col·laboració de l'Ajuntament, que des de principis de la dècada del 1960 disposava d'una comissió de festes. El 1977, la institució municipal assumí de manera completa la festa i tots els preparatius. I el carro triomfal del 1978 fou el primer presidit per una nina del poble prescindint dels vincles amb els propietaris de sa Coma.

Santa Margalida. Informacions registrades des del primer terç del segle XIX donen a entendre una regularitat en la celebració de la festa, que podria lligar-se, així, als esdeveniments commemoratius que tingueren lloc a l'illa en ocasió de la beatificació, el 1792. Fins a la primera meitat del segle XX era una processó estrictament religiosa. Llavors, de manera progressiva des del 1948, passà a la sala municipal, fet que condicionà tot el desenvolupament posterior.

4.2.2. Evolució històrica/modificacions

Cal tenir present els trets essencials inalterats i inalterables. L'objectiu d'homenatjar la santa és el prioritari; és el que dona sentit a la convocatòria en els tres casos des dels seus orígens. Altrament, és una característica essencial que es tracta d'una convocatòria de caire civí, tot i que s'adreça a una figura religiosa i canonitzada per l'Església. La tipologia que pren aquesta celebració també resulta imprescindible: és una manifestació en forma de desfilada: colcada —tenint en compte la presència d'animals de tir— o processó —quan es vol subratllar

l'apartat devot o, fins i tot, de peregrinació. Aquesta síntesi no admet cap evolució en el temps. Sí que es pot parlar de modificacions al llarg de la història en certs components i de certes accions i en la resolució d'elements complementaris o auxiliars; també en el recorregut topogràfic. En tot cas, aquí només assenyalam línies més generals de tot plegat.

Palma. Es poden considerar quatre etapes. 1./ L'època d'esplendor inicial, que inclou la instauració de la festa, tot el segle XIX i el reclam de la canonització, el 1930. 2./ El declivi a les dècades centrals del segle XX fins als anys del 1970. 3./ El ressorgiment als anys vuitanta fins a la interrupció de la pandèmia (2020-2021). 4./ I la reorientació actual.

1./ Es tractava d'una colcada en sentit estricte i que reflectia els antics estaments socials, amb relleu per a les famílies nobiliàries; però igualment amb presència de ciutadans, pagesos, menestrals... S'entén que l'única carrossa participant era el carro triomfal. Amb el temps es configuren com a elements essencials que perduren —com el padrí de la Beata amb funció d'abanderat, els xeremiers i el cant de «Sor Tomaseta»— i també se'n constaten d'altres que han desaparegut: la presència de festers i atxes de foc, el fet d'obsequiar amb confits i caramels els angelets i la Beateta...

2./ És cert que la canonització, el 1930, provocà un revulsiu, però a les dècades centrals del segle XX, malgrat les directrius catòliques imperants del franquisme, s'entrà en un declivi progressiu marcat pels canvis generals de la societat i més encara amb la reorientació econòmica des dels anys seixanta i setanta. L'evidència més clara fou la disminució del seguici del carro triomfal. Els testimonis de la dècada dels anys setanta parlen d'una desfilada amb molts pocs espectadors i en la qual només hi havia el carro triomfal i alguns grups de balladors amb l'acompanyament de xeremies. Tancava la comitiva una banda de música.

3./ Amb la implantació de la democràcia i l'estructuració de l'Estat de les autonomies, el Consell de Mallorca es veié des de principis dels anys vuitanta amb capacitat econòmica per impulsar la festa amb promoció renovada. Aquí s'adaptà la iniciativa a una dinàmica més pròpia d'una administració pública i el resultat fou una convocatòria més oberta a col·lectius distints (bandes de música i carrosses complementàries), amb més presència de la part forana —de fet, es vanagloriava de tenir representants de tots els municipis— i amb major nombre d'espectadors. Al mateix temps, s'introduïren protocols nous, alguns dels quals encara es mantenen, com l'intercanvi de regals entre la Beateta i la institució insular, l'aportació dels macers del Consell amb llurs banderes, entre d'altres. El fet d'ignorar la finalització a Santa Magdalena alguns anys, per tal d'afavorir una torrada popular, s'explica per la ignorància del sentit i de la història de la celebració. En definitiva, l'èxit conformà un model renovat per a la festa, tot i que també participà d'errors, com un protagonisme exagerat de les autoritats, una minva de la lectura religiosa i el tractament de la festa al marge de la seva consideració de patrimoni històric i cultural. Al final, aquest model també decaigué i la gestió d'organitzar la festa passà (a principis del segle XXI) a la iniciativa privada, a través d'un concurs administratiu.

4./ La reactivació de la festa després de la suspensió de dues edicions per la pandèmia obligà a redefinir el model i la gestió i, amb una major consciència patrimonial —perquè, de fet, ja hi havia hagut un avenç legislatiu al respecte—, es creu oportú crear una comissió executiva, perquè vetli per una recuperació més acurada. Aquesta comissió és integrada pel Consell de Mallorca, el Bisbat de Mallorca i la canònica de Santa Magdalena. A través dels distints projectes anuals, s'estableixen criteris d'actuació i objectius per restaurar el bé immaterial. Sense negar aspectes d'evolució natural, s'intenta reforçar el diàleg amb el contingut històric i conceptual original.

Valldemossa. Sense expressar tots els detalls, es poden establir quatre etapes per conèixer l'evolució. 1. L'època de sa Coma (darrera dècada del segle XIX fins a 1903). 2. La primera extrapolació cap el poble (dècades de la primera meitat del segle XX). 3. L'arrelament de la participació de l'Ajuntament (des dels anys seixanta). 4. La municipalització plena (des de 1978).

A les dues primeres etapes, a la festa era molt present i condicionador el caràcter familiar original; proper a un divertiment infantil d'àmbit restringit, que tenia el seu origen a l'entorn enjardinat de la possessió de sa Coma. També era notori el vincle amb una família que era de la noblesa mallorquina. D'aquest fet nasqué un diàleg entre diferents estaments socials: les autoritats municipals, els servents de la casa, els pagesos i diferents oficis de la menestralia rural. S'obria així un protocol peticionari, perquè gairebé tots els estris de la festa eren de la família: el carruatge, els ormejos per als animals de tir, els recursos decoratius, els conductors i llur indumentària, etc. Amb el temps, a mesura que la festa assumeix espectadors i més notorietat al poble, el consistori es va implicant més en aspectes organitzatius, però continua demanant a sa Coma la identitat de la nina que representa la Beateta. A la tercera etapa, el paper de l'Ajuntament ja era molt definitori de la resolució de la festa, que, a l'engròs, consistia en la desfilada del carro triomfal amb el seguici de la gent de la localitat que cantava la cançó de «Sor Tomaseta». Als anys seixanta se sumaren els xeremiers i la banda de música. Dels anys setanta s'explica la participació de joves que anaven amb llanternes i que feien corregudes davant i darrere la carrossa. A la mateixa dècada es produí la incorporació de carretons amb nins vestits de pagesos. A la darrera etapa s'assistí a la municipalització plena. El fet s'acordà amb la família el 1977 i la primera Beateta que no depengué de la designació de sa Coma fou la del 1978. En algun moment donat es fixà la desfilada del padrí de la Beata amb funció d'abanderat. Altres innovacions, com carrosses complementàries, no han arrelat. La descripció urbana de Valldemossa crea un condicionant que, per un costat, limita possibles renovacions, però, per altre, ofereix un context ideal per conservar la tradició, tal com s'ha anat desplegant.

Santa Margalida. De manera sintètica, es pot parlar de quatre moments en el desenvolupament històric de la festa: 1. L'etapa com a processó religiosa. 2. La introducció de la carrossa de la glorificació. 3. Els fonaments per a la renovació definitiva. 4. A l'entorn del reglament actual.

1. Hem de cercar l'origen en les convocatòries festives que tingueren lloc arreu de Mallorca arran de la beatificació de la santa, el 1792. La regularitat de les notícies i les al·lusions que en fan esparçament durant el segle XIX ho donen a entendre. D'alguna manera, es consolidà una iniciativa que era religiosa i, per tant, presidida en principi per l'estament eclesiàstic. Fins i tot, tingué en algun moment una imatge processional portada per una comitiva. L'ingredient més original, emperò, era la presència de figurants vestits de dimoni que representaven balls i salts que provocaren algun episodi de tensió i crítiques per la manca de decòrum. D'alguna manera, aquest personatge —justificat pels episodis insistentment divulgats per l'hagiografia tomasiana— vehiculava un sentit cívic de la celebració que va acabar imposant-se. En el segle XIX, hi ha notícies que esmenten els penons de les confraries, alguns quadres escènics amb episodis de la santa i el poble que, en seguici, cantava la cançó de «Sor Tomaseta». El gest de la santa aixecant la creu contra les impertinències del dimoni podria ser molt antic.

2. Amb un precedent puntual el 1910, quan es construí una carrossa honorífica —sense tenir cap altra dada sobre la seva continuïtat—, el 1948 s'introduí el precedent directe de la carrossa que, amb el temps, es denominà de la glorificació i que encara subsisteix a dia d'avui. Fou una iniciativa del vicari Francesc Ramis —havia estat destinat a la parròquia valldemossina— que rebé el suport de l'Ajuntament local. La regularitat en la sortida d'aquesta carrossa s'apuntalà a partir de l'acció municipal de costejar la posada a punt. El paper del consistori fou cada any més decisiu, fins a assumir l'organització del conjunt de la processó. De fet, el seguici sortia en ocasions de l'Ajuntament. Diferents fotografies de les primeres dècades del segle XX revelen que al voltant de la Beata que anava a peu existia un acompanyament humà d'al·lotes pageses —que sostenien estris de la vida comuna i de figures com àngels i les santes Catalina d'Alexandria i Praxedis. A la dècada de 1950, els pagesos ja formaven parelles sostenint una gerra.

3. Amb aquests elements essencials, la carrossa, els dimonis i els pagesos, s'assistí entre els anys seixanta i vuitanta a la configuració actual de la iniciativa; és a dir, a l'aparició de diferents carrosses de temàtica tomasiana. A aquest fet s'afegí la inclusió de més colles de xeremiers i de més bandes de música. També és el moment que es referma l'acció de les gerres entre els pagesos i els dimonis i que culmina amb el fet de trencar-les davant la Beata major i a la trencadissa final. Això també implica la definició progressiva dels diferents personatges participants i de llur protocol, tal com ho veiem a dia d'avui. És notori que la descripció de la processó en aquestes dècades aportà una creativitat artística destacada i una evolució més o menys natural a partir dels precedents. En paral·lel es desencadenà un ressò mediàtic i de popularitat més enllà de la localitat.

4. Una fita que mostra l'eco social de la festa és el 1984, quan es registra la declaració d'interès turístic de la processó. El títol respon més aviat a una estratègia de promoció i no tant a un mecanisme de protecció i conservació. Tanmateix, aquesta orientació patrimonial es desencadenà amb posterioritat i cristal·litza en el Reglament intern de la processó de la Beata de l'1 de juliol de 2024. Una vegada fixat el funcionament de la desfilada, és un període de temps en el qual l'Ajuntament i la ciutadania vetlen pel manteniment de la festa i, fins i tot, se'n corregeixen alguns aspectes. Es millora l'aspecte de la indumentària dels pagesos. És notori l'afany per millorar les carrosses. La col·laboració amb les monges agustines de l'Empar ha ajudat a la dignificació de les figures. L'acció dels dimonis pren un aire de responsabilitat escènica, més enllà d'una jornada d'esbarjo. Amb tot, la festa en l'actualitat es mou entre la crida de participació i d'espectadors i la responsabilitat de vetlar per la qualitat i el sentit original de tots els elements que en fan part.

4.2.3. Estructura i seqüència temporal

Palma. Té lloc el tercer dissabte d'octubre, a l'horabaixa. Des del 1793, tenia lloc anualment el diumenge posterior a la festa litúrgica, el 28 de juliol. Però d'ençà dels anys vuitanta del segle XX es desplaçà a l'octubre i s'ha anat consolidant el tercer dissabte del mes. El 1980 fou el darrer any en celebrar-se a la manera antiga. El 1981 fou el 14 de novembre (dissabte) i el 1982 fou el 16 d'octubre, també dissabte. A partir d'aquí, només les dues interrupcions per la pandèmia —el 2020 i el 2021—, fins a la redacció d'aquest document.

Valldemossa. Se celebra el vespre del 28 de juliol, data de la celebració litúrgica dins l'àmbit diocesà mallorquí de santa Catalina Tomàs. Com a esdeveniments complementaris, és interessant d'anotar, durant la vigília, la convocatòria de la processó de la relíquia de santa Catalina Tomàs. És un acte dins la celebració parroquial i que, amb seguretat, és més antic que el mateix carro triomfal.

Santa Margalida. Es fa el vespre del primer diumenge de setembre, des de l'origen, sense que la data respongui a cap efemèride de la biografia de la santa o de la seva causa de canonització. Tenint en compte que la vila té la seva pròpia festa patronal (Santa Margalida, el 20 de juliol), sempre s'ha adduït una conveniència en relació amb la finalització de les tasques del camp del mes d'agost. Podria reforçar aquesta idea el fet que per la Mare de Déu de setembre (dia 8 del mes), en temps antic, es renovaven els contractes de pagesos, de jornalers i de missatges, d'arrendaments de terres... fet que suposava un canvi d'era.

4.2.4. Descripció de l'activitat

Palma. La desfilada pren forma de processó, perquè culmina davant el cos incorrupte de la santa a la capella panteó de l'església de Santa Magdalena. Per devoció, les despulls sempre han funcionat de reclam per a peregrinacions i, òbviament, són objecte de veneració. L'aportació de flors com una ofrena subratllaria aquest caràcter. Des del punt de concentració, obre la comitiva el protocol inicial conformat per la policia muntada, els tamborers de la sala, el padrí de la Beata, portador de la bandera, i la resta d'estendards. El gruix de la processó s'integra pels diferents col·lectius —grups de ball de bot, colles de xeremiers, bandes de música, gegants i altres figures, carrosses...— disposats de manera alternativa, però respectant les coordenades següents: primer, la part forana encapçalada per Valldemossa i, al final,

Santa Margalida. A continuació, tots els representants de Palma, com a ciutat amfitriona. Al protocol final hi van els carretons enramats —per a infants vestits de pagesos—, el carro triomfal i la Banda Municipal de Palma. Les autoritats civils i eclesiàstiques i la ciutadania segueixen el recorregut fins arribar a l'església de Santa Magdalena. La part culminant del dispositiu és el lloc indicat per a la col·locació de les figures de protocol, com puguin ser els macers, els ministrils o altres. En el recorregut hi ha diferents accions rellevants, que anotam. Es canta i es balla prioritàriament la cançó de «Sor Tomaseta». Existeix un intercanvi de regal entre la Beateta i la representació institucional, com una placa d'agraïment amb constància del nom de la nina. Davant la pedra del mercat, mentre toquen les campanes, fan descendir un con de confits per a la Beateta, que rep l'obsequi. A mesura que els components arriben a l'església de Santa Magdalena, entren fins la capella panteó de la santa per deixar-hi l'ofrena floral. A l'arribada del carro triomfal, la Banda Municipal de Palma interpreta «La Balanguera», himne de Mallorca. Per a finalitzar, quan les autoritats ja han visitat les relíquies de la santa, saluda als presents la mare priora de la comunitat de canongesses regulars o una persona representant, com el capellà del monestir.

Valldemossa. Encapçalen la processó una colla de xeremiers, el padrí de la Beata i una banda de música. El carro triomfal és acompanyat de diferents conjunts de pagesos, alguns dels quals tenen cura dels carretons emmurats —on hi van infants vestits de pagès— i altres colles de xeremiers i alguna altra banda de música. Els elements amb animal de tir parteixen de la plaça de na Búger i la resta es va afegint a la comitiva. És un moment destacat quan el carro triomfal arriba a la plaça de l'església, on s'encén la il·luminació, fet que marca la marxa de tot el conjunt. La interpretació i el cant de la cançó de «Sor Tomaseta» és continu. L'hereva major i les seves dames d'honor acompanyen com a figures de protocol les autoritats, que veuen passar tot el contingent participant.

Santa Margalida. Des del capvespre del dia de la festa, els pagesos recullen les gerres, que duen ansa per ansa, formant parelles per a la desfilada dins la processó. El gruix de l'esbart de dimonis inicia la comitiva amb corregudes i bots per fer sonar els picarols. Des de l'explanada de l'església surten les carrosses, entre les quals s'intercalen els esmentats pagesos, colles de xeremiers i bandes de música. D'entre les accions més destacades hi ha el cant i la interpretació de la cançó de «Sor Tomaseta» de manera assídua. També el gest dels dimonis que intenten prendre les gerres als pagesos, que miren d'impedir-ho. Els vasos ceràmics sostrets són duits al Dimoni Gros i als seus més propers, perquè les trenquin davant la Beata major durant el recorregut o, a la conclusió, a la trencadissa final, que té lloc a l'explanada de l'església. Els dimonis fan moviments impertinents al voltant de la santa i peguen un bot gros per impulsar amb força la gerra cap a terra. Durant aquesta acció, la Beata alça la creu que sosté amb les mans amb gest impassible. Per als pagesos, arribar la gerra és una expressió que es refereix al fet de salvar-la i poder-la conservar com un present de la festa. La Beata a peu, entre santa Catalina d'Alexandria i santa Praxedis, va precedida de la seva cort: sant Antoni, sant Bru, sant Pere, sant Cosme i sant Damià, la Puríssima, àngels, joves vestides a l'ample i les set virtuts. Darrere tot aquest conjunt de figures hi va la carrossa de la glorificació, que és la que clou la processó.

4.2.5. Marc espacial

Els itineraris en les tres desfilades han sofert variacions, perquè no responen a un recorregut fix, si bé és ver que, per èpoques, han conegut una sèrie d'orientacions que han estat habituals o recurrents. Per a la qüestió, l'urbanisme —la descripció de carrers i places— i la situació de certs elements arquitectònics o monumentals han pogut ser condicionants o punts de reclam. Per exemple, a **Palma**, la finalització davant la capella panteó de l'església de Santa Magdalena és inexcusable, perquè l'objectiu és mostrar la veneració popular davant les despulles de la santa. Per altra banda, s'ha de tenir en compte la situació de l'anomenada pedra del Mercat, al dors de l'absis de l'església de Sant Nicolau, que commemora on esperava la santa la deliberació de quin monestir l'acceptava de postulant. Els programes de festes de la primera meitat del segle xx (i que poden ser una pauta del que passava al xix) donen a entendre un recorregut complex, en el qual hi intervenia fins i tot algun grau d'improvisació, perquè la finalitat era visitar les cases senyoriales —benefactores o amb vincles amb la casa de canongesses—, les parròquies i els monestirs de clausura de la ciutat antiga. En els anys del 1960 i 1970, la ruta ja depenia en grau alt del condicionament de l'asfalt dels carrers i del trànsit, però així mateix era ambiciós, partint de la plaça del Tub i recorrent les vies que encara a dia d'avui són les més destacades de Palma, com el Born, la Rambla, la plaça Major, el carrer de Sant Miquel, dels Oms, del Conqueridor... A les darreres dècades del segle xx es produí una simplificació d'aquest model —s'incorporà el passeig de Mallorca i l'avinguda de Jaume III, com a novetats principals— i no sempre acabava a Santa Magdalena. A dia d'avui, es poden dissenyar diferents alternatives, però des del 2023, a tall informatiu, és: plaça de l'Hospital, costa de la Sang, la Rambla, carrer de la Riera, carrer de la Unió, plaça del Mercat, carrer de la Unió, avinguda de Jaume III, carrer de Bonaire, carrer del Bisbe Campins, via Roma, costa de la Sang, carrer del Jardí Botànic i plaça de Santa Magdalena. D'aquesta manera, el circuit aprofita la monumentalitat de la ciutat antiga, compleix amb les fites essencials i resulta practicable quant a talls de trànsit i altres preparatius necessaris.

A **Valldemossa**, el recorregut és l'element que ha patit més variacions a partir de l'adaptació a l'urbanisme i a l'orografia en la qual s'assenta el poble. Tanmateix, en les darreres dècades s'ha assolit una regularitat manifesta, partint de la plaça de na Búger, que és on es produeix la concentració inicial dels animals de tir. Tota la localitat és plena de punts de referència tomasiana (la casa natal, la parròquia, la cartoixa, la inscripció del 1974 commemorativa de la pujada del cos a la vila...), però l'estretor dels carrers obliga a un disseny practicable. Els carretons i el mateix carro triomfal requereixen de la supervisió d'adults que van a peu durant el recorregut, perquè la seguretat, òbviament, és prioritària. A manera informativa, l'itinerari vigent en el moment de la redacció d'aquest document és: plaça de na Búger, carrer del Pare Castanyeda, carrer de la Rectoria, plaça de Santa Catalina Tomàs, carrer de na Búger, plaça de Gallart, carrer de Bru Morey Fiol, plaça Pública, carrer de Bartomeu Torres, carrer de ses Filoses, carrer del Rei Sanxo, carrer de Catalina Homar, carrer del Marquès de Vivot, avinguda de Palma, plaça de Bartomeu Estaràs, Via Blanquerna, plaça de Ramon Llull, carrer d'Uetam, carrer del Pare Francesc Frau, carrer Vell, carrer de la Rosa, carrer de Nicolau Calafat i carrer de la Constitució.

Pel que fa a **Santa Margalida**, és costum que la concentració inicial de les carrosses sigui la plaça del Rector Joan Verger o de l'Església, perquè està aferrada al temple parroquial. És una explanada practicable, on queden plantades des de l'horabaixa del dia de la festa. La comitiva completa es va sumant, mentre s'enfila cap el carrer de la Constitució, passant per davant la rectoria, el monument de la Beata i la plaça de la Vila. Llavors, volta la localitat i la trencadissa final de gerres es produeix a l'explanada del començament. L'itinerari és prou estable des de dècades enrere: plaça de l'Església, carrer de la Constitució, plaça de la Vila, carrer des Pou de sa Garriga, carrer d'Antoni Maura, carrer de sa Placeta, carrer de ses Casetes, carrer Major, carrer des Vent, carrer de la Salle, carrer de Ramon Llull, carrer de Joan Monjo March, passeig des Pouàs, carrer de Baltasar Calafat i Femenias, carrer de la Constitució i plaça de l'Església.

4.2.6. Anàlisi dels subjectes protagonistes i grau d'obertura als públics

Palma. La figura central és la nina que representa la Beata o Beateta i que seu al tron del carro triomfal. La tria de la nina continua resolent-se segons l'antic costum i està en mans de la comunitat de canongesses regulars lateranenses, d'entre les famílies properes a la comunitat i benefactores del monestir. Un personatge més és l'anomenat padrí de la Beata. Damunt una somera o similar, porta l'estendard i encapçala la processó.

Valldemossa. En temps antic, les beatetes i, eventualment, els angelets que l'acompanyen dalt del carro triomfal eren membres de la família propietària de Son Mas i gent del seu entorn social. Però el cercle s'expandí amb les dècades i, sobretot, a partir dels anys del 1960 i la municipalització de la festa el 1978. Hi havia un sorteig o una elecció el dia del Corpus, però, a partir d'un criteri d'oportunitat igualitària, l'Ajuntament establí un reglament (2008, BOIB núm. 145, de 14 d'octubre) pel qual organitza una votació l'1 de maig, el dia que nasqué santa Catalina Tomàs. En aquest acte es designen els noms de qui representarà la Beateta, els angelets i l'hereva major i les seves dames d'honor. El reglament estipula els requeriments dels candidats. La processó valldemossina també compta amb l'anomenat padrí de la Beata. Damunt una somera o similar, porta l'estendard i encapçala la processó.

Santa Margalida. La figura més important és la Beata que va a peu —major o d'en terra—, que va entre la representació de santa Catalina d'Alexandria i santa Praxedis, dues al·lotes vestides amb túniques a la manera clàssica i que porten llurs atributs simbòlics. Les tres se situen just davant la carrossa de la Glorificació, que és la darrera de tota la processó. És la Beata a qui els dimonis li trenquen les gerres durant la desfilada i també a la trencadissa final. La identitat de les joves que representen la Beata a peu i les diferents beates que requereixen les carrosses —i altres personatges, com les virtuts i la Puríssima— es designa a través d'una votació, segons el reglament municipal, que té lloc durant les festes patronals de Santa Margalida, al mes de juliol; darrerament, el diumenge anterior a aquesta festivitat. El reglament estipula els requeriments dels candidats. Per altra banda, l'Ajuntament disposa d'un mecanisme de registre de qui vulgui formar part de l'esbart de dimonis. Al marge, hi ha el Dimoni Gros, que encapçala el grup i és un dels que trenca gerres.

4.2.7. Registres multisensorials associats

Referenciam dos elements que, a més, són comuns a les tres convocatòries: el retrat de la santa, que entraria en l'aspecte visual, i la cançó de «Sor Tomaseta», que respon a l'àmbit sonor, però també en connexió amb els valors de la poesia popular oral: les gloses que conformen la lletra.

Sobre el retrat de la santa, es pot dir que la imatge que es pot veure a dia d'avui reproduïda en balconeres i altres formats a les tres festes referides és una reproducció d'una litografia de principi del segle XIX que venia a actualitzar, després de la beatificació (1792), les antigues efígies suposadament autèntiques. Es tracta d'una composició que ha esdevingut canònica, precisament per la gran difusió ja des dels inicis de la seva creació, de la qual no se'n sap l'artista responsable. La novetat és que aprofita els dos cantons superiors —entre els caires del límit i l'aureòla de la figura— per incloure diferents atributs dins garlandes: el pa de sucre i la cadenera (a l'esquerra) i un brot de lliris (a la dreta).

Quant a la melodia de la cançó, les investigacions apunten a què prové d'una composició musical anònima de caire litúrgic que podria datar de la meitat o de final del segle XVIII. Sempre s'ha pensat que al voltant de la beatificació —un esdeveniment de gran ressonància social i llargament esperat— es desencadenà l'objectiu de crear una cançó amb missió divulgativa sobre la vida i els miracles de la santa i que havia de tenir el poble com a principal destinatari. D'aquesta manera es produí una adaptació de la melodia anterior i, per a les lletres, es va ajustar al format de gloses populars, habitualment de quatre versos (també de cinc i sis) i heptasil·labs rimats alternadament. La multiplicació de gloses es produí durant el segle XIX, una època de gran auge per als glosadors a Mallorca, i també durant el segle XX, tal volta, amb no tanta repercussió. La lletra més difosa és la que ha vingut a donar títol oficial a la composició. Algunes observacions ortogràfiques i gramaticals, tant de les gloses com de la tornada, fan entreveure l'antiguitat de la peça:

Sor Tomaseta, on sou?
ja vos poreu amagar,
perquè el dimoni vos cerca,
dins un pou vos vol tirar,
perquè el dimoni vos cerca,
dins un pou vos vol tirar.

Que en viva la Beata,
que en viva Catalina,
que en viva sor Tomasa
que és santa mallorquina,
que en viva que en viva!

4.2.8. Organitzacions i associacions que participen en el desenvolupament

Palma. Policia muntada de Palma, tamborers de la sala, agrupacions de ball de pagès, grups de pagesos, colles de xeremiers, bandes de música, conjunts de figures com gegants, col·lectius de veïnats... Poden aportar carrosses, carretons enramats... Hi ha representació tant de Palma com de la part forana, segons el sentit institucional i l'àmbit illenc de la convocatòria.

Valldemossa. Conjunt de pagesos, colles de xeremiers, bandes de música...

Santa Margalida. Conjunt de pagesos, esbart de dimonis, colles de xeremiers, bandes de música, agrupació de gegants...

4.3. Interpretació i simbolisme

En els tres casos es tracta d'una representació viva i en format de desfilada o processó que visualitza l'ascensió de santa Catalina Tomàs al cel en un sentit metafòric; d'aquí, la presència d'àngels a les comitives que acompanyen directament la protagonista. La finalitat d'aquest quadre escènic és mostrar la victòria o el triomf de la santa per sobre la vida terrenal i les investides del dimoni que patí, segons conta l'hagiografia piadosa. En clau artística i iconogràfica, s'anomenaria una *glorificació*, com de fet la gent es refereix a la carrossa culminant a Santa Margalida. El mot *triomfal*, d'arrel dins l'antiguitat grecoromana, aniria en aquesta direcció semàntica, després d'un procés de reinterpretació en clau cristiana. Les corones de les carrosses, la figuració de núvols com a elements de context —a Valldemossa, amb uns coloms d'attrezzo complementari—, les palmes pintades al carro triomfal ciutadà... són al·lusions a aquesta victòria. A Valldemossa, la colcada se cenneix estrictament a aquest significat. A Palma i a Santa Margalida es complementa amb altres símbols. Per exemple, la personificació de les virtuts teològals (fe, esperança i caritat) i cardinals (prudència, justícia, templança i fortalesa) acompanyades a aquestes tenen a veure amb els reconeixements papals durant el procés de canonització. A la Vila, a més, s'al·ludeix a santes vinculades a la canongessa regular: santa Catalina d'Alexandria i santa Praxedis. Òbviament, la concurrència de carrosses de ressò tomasià a aquesta darrera localitat complementa la dimensió conceptual a partir d'argumentacions biogràfiques, referències a la causa de canonització o de pur recurs retòric. La presència del dimoni en acció de burla, assetjament i temptació es dirigeix a recordar les malifetes que explica la llegenda hagiogràfica. Igualment, la santa, en el seu paper impassible, creu en laire convençuda de la fe que professa, interpreta la victòria per sobre el mal. En tot cas, en les tres ubicacions és comú la presència de pagesos i grups significatius de la societat tradicional que acompanyen i reten homenatge a la santa, cantant i sonant instruments musicals. Són la representació del poble que venera santa Catalina Tomàs.

5. ELEMENTS VINCULATS

5.1.1. Estris necessaris per a la pràctica

Palma. L'essencial és el carro triomfal, propietat del Consell de Mallorca i que forma part del patrimoni historicoartístic de la institució: núm. d'inventari del Consell de Mallorca: E-3/2103. Es tracta d'un carruatge, subtipologia de galera, del 1868, segons la data inscrita i policromada a la part posterior. És coronat, de quatre rodes i disposa d'una llança per enganxar-hi fins a quatre animals de tir. Degué substituir una carrossa anterior, tot i que potser se n'aprofità el sistema d'eixos i tir —podria provenir originalment d'algun estri d'artilleria—, damunt del qual se situa la barca, on hi seuen els angelets i la Beateta. Del 2005, del 2014 i del 2024 són les darreres intervencions restauradores i de conservació a què s'ha sotmès, a banda de les revisions anuals, segons dicta el reglament de custòdia, sota responsabilitat del Departament de Patrimoni Històric de la institució insular. També estan definides altres accions: les manipulacions per al dia de la festa, l'ornamentació floral, el sistema elèctric, el dispositiu antiincendis, entre d'altres... Com a complement, el Consell de Mallorca també disposa de la indumentària dels dos conductors de la carrossa i que segueix el model de lliurea, amb calçons de tres quarts i capell tricorni, segons l'estètica setcentista dels servents.

Valldemossa. El carro triomfal valldemossí té una connexió formal clara amb el ciutadà, però és de menor envergadura, encara que de sis animals de tir. És un carruatge coronat i de quatre rodes que s'enramella i s'il·lumina per a l'ocasió. En el seu moment, fou una carrossa que aportà la família de la possessió de Son Mas al poble, juntament amb diferents ormejos decoratius i estris per a la caracterització dels personatges. En l'actualitat, és un carruatge propietat de l'Ajuntament, que l'adquirí el 1989. El 2008 es va remodelar per donar cabuda a setze angelets i a la Beateta. Els dos conductors segueixen vestint amb una indumentària que recorda la tradició dels servents de casa senyorial del segle XVIII, amb lliurea, calçons de tres quarts i capell tricorni.

Santa Margalida. Com a estris destacats, cal citar les diferents carrosses que s'han anat incorporant amb els anys. La més antiga, la de la glorificació, dels anys quaranta del segle XX i sempre s'ha mantingut des de llavors. Són els components de més ambició artística. En l'actualitat són d'impuls mecànic, quan antigament les que hi havia eren de tracció animal. Han anat fluctuant d'ordre i de número i no sempre han tingut una continuïtat estable. Es tracta de composicions que al·ludeixen a motius biogràfics i simbòlics sobre santa Catalina Tomàs i que

es plantegen com una il·lustració divulgativa de la figura a partir de la devoció del poble. Sense cap intenció de fer un inventari o d'establir una llista reglamentària, serien les següents: la cuina de Son Gallard —la possessió on va viure una vegada finats els pares—, la carrossa del pou —en relació amb la glosa més popular—, la carrossa dels segadors —als quals duia el dinar, segons l'hagiografia—, la plaça del Mercat —on esperà l'acceptació d'un monestir on professar—, la carrossa del didal o didalet —inspirada en una altra de les gloses de la cançó—, la que representa la seu de Mallorca —es diu que n'oià la missa des de lluny—, la carrossa de les flors o «Flor de Mallorca», el claustre de Santa Magdalena, la cel·la de sor Tomasa, la carrossa de les virtuts, la casa natal o de la beatificació i la carrossa de la glorificació.

5.1.2. Indumentària

Quant a indumentària, la representació de **santa Catalina Tomàs** té dues variants: vestida de pagesa (quan referencia l'edat infantil) o vestida de monja, específicament, de canongessa regular lateranense, la congregació a la qual va pertànyer. La primera indumentària respon a l'esquema bàsic pertanyent a la pagesia mallorquina: gipó, falda, davantal, enagos i faldes de davall, rebosillo, maneguins, calces i sabates fermades. Els complements que solen ajudar a la identificació de la santa i a diferenciar-la de la resta de pagesos són un capell de feltre negre i un paner de jonc.

La vestidura com a religiosa es compon d'un hàbit negre, ample i llarg fins el peus i, tapant coll i cap, una toca blanca. Damunt l'hàbit, les monges porten un roquet blanc de tres quarts del cos i de màniga molt curta, que només tapa les espatlles. El roquet pot ser prisat i/o tenir una vora de randa; també a les mànigues. Per damunt del cap, duen un vel negre també llarg, que servia per tapar-se la cara en els casos que així ho establí l'antiga norma d'abans del segon Concili II del Vaticà. Un accessori vàlid és la penitència —una variant del rosari, però més llarg— amb medalló i creu, que les monges duïen antigament penjat pel coll.

El model ideal que definiria la **indumentària pagesa** per als homes es configura amb la camisa, el guardapits, el mocador al coll, els calçons amb bufes, la faixa, les calces i de calçat espadenyes, avarques, porqueres, etc. Per a les dones, la falda, el gipó, el rebosillo i les espadenyes o el calçat a l'antiga. Alguns complements adequats són els manegots, un capell i el mocador pel cap. Tant en un cas com en l'altre, més enllà de les peces, hi ha la qualitat i la selecció dels teixits i de la confecció del conjunt. Tot hauria de seguir el costum de l'antiga usança a Mallorca.

Per a Santa Margalida, específicament, els **dimonis** mantenen en el vestir una aparença original del poble i també és digne d'observar. Ha patit certa evolució, però quant a la forma, la idea parteix de la indumentària del pagès. En concret, seria, tal com s'observa a l'actualitat: una camisa negra de mànega llarga, però amb puny i coll vermells, calçons amb bufes vermells, calces i sabates negres, una caperutxa amb les banyes i la cara descoberta i uns faldons estampats amb trinxes. Duen un pal de donarda i un conjunt de picarols fermats a la cintura.

5.1.3. Altres elements

Palma. Per a la desfilada, el carro triomfal es pot veure acompanyat d'altres carrosses i carretons emmurtats. El Consell de Mallorca aporta, des de les darreres dècades, les banderes de la institució, els macers (amb llur vestimenta) i l'estendard que porta el padrí de la Beata. El 2024 es feren els tres estendards dels atributs tomasians.

Valldemossa. Els carretons enramats són el complement que ajuda a configurar la desfilada dels pagesos, tot i que també cal comptar amb la bandera o l'estendard del padrí de la Beata que obre la colcada.

Santa Margalida. Les gerres són d'aportació municipal. Es reparteixen entre els pagesos que desfilen i són les que prenen els dimonis per a la trencadissa.

6. DEFINICIÓ I CARACTERITZACIÓ DE L'ACTIVITAT COM A BÉ INTEGRANT DEL PATRIMONI CULTURAL IMMATERIAL

La Llei 18/2019 del patrimoni cultural immaterial defineix aquest últim com el conjunt d'usos, de representacions, d'expressions, de coneixements i de tècniques —juntament amb els instruments, objectes, artefactes i espais culturals que els són inherents— que les comunitats, els grups i, en alguns casos, els individus reconguin com a part integrant del seu patrimoni cultural.

Aquest patrimoni cultural immaterial, que es transmet de generació en generació, és recreat constantment per les comunitats i els grups en funció del seu entorn, la seva interacció amb la naturalesa i la seva història, els infon un sentiment d'identitat i de continuïtat i contribueix, així, a promoure el respecte de la diversitat cultural i la creativitat humana. S'adopta, per tant, aquesta definició, en què el patrimoni cultural immaterial és tota manifestació cultural viva associada a significats col·lectius compartits i amb arrel en una comunitat.

El bé objecte d'aquesta sol·licitud —les desfilades cíviques en honor a santa Catalina Tomàs a Palma, Valldemossa i Santa Margalida— és un bé integrant del patrimoni cultural immaterial, perquè respon a aquesta definició i es caracteritza pels trets següents:

- És un patrimoni que està interioritzat per la comunitat. Ho estalonen tres directrius. Primer, la pròpia veneració que despertà la santa d'ençà de la seva biografia en el decurs del segle xvi i que perdura fins a dia d'avui. Per generacions, és un personatge conegut

que, des de l'estadi religiós, ha generat multitud d'expressions culturals, literàries i artístiques, entre d'altres. Segon, el naixement de les festes al seu entorn en forma de desfilada cívica han sorgit des de la societat, sense cap tipus d'interferència o ingerència externa. Són nascudes del poble i es mantenen així amb els mecanismes d'elaboració amb què compta pròpiament la comunitat. Tercer, a pesar de la llarga cronologia dels esdeveniments, han anat subsistint amb modificacions i adaptacions naturals, sense perdre la motivació i la forma original.

- És un patrimoni compartit pels membres de la col·lectivitat. El vincle entre l'esdeveniment a Palma i el Consell de Mallorca fa que l'àmbit de referència sigui tota l'illa. A Valldemossa i a Santa Margalida són celebracions d'indole municipal. Però més enllà d'aquestes categories territorials, està clar que la figura de la santa és l'element d'unió compartit entre els tres. A més, són festes amb ressò fora de la seva ubicació i especialment conegudes a tot arreu. Les tres són un reclam per a la gent en el seu lloc d'origen, però també per a la resta de la societat.

- És un patrimoni viu i dinàmic. Les tres desfilades cíviques han incorporat novetats al llarg de la seva història, responen a inquietuds per assolir quotes més elevades de qualitat i diversitat artística, però també s'han sabut corregir quan havien pres derivacions no del tot correctes. En tot cas, mantenen un debat entre popular i institucional i una capacitat d'anàlisi i de reacció. Està clar que són manifestacions pròpies d'un patrimoni transmès i recreat, perquè és plenament viu i arrelat a la consideració identitària, ja sigui a nivell local com a nivell insular. El dinamisme també es comprova amb la capacitat d'engegar iniciatives complementàries (cercaviles, ballades, concerts...), de generar nous públics i, fins i tot, de fer adaptacions legítimes, com la denominada «Processoneta de la Beata a Santa Margalida», que és una versió dirigida a infants, instaurada el 2015.

- És un patrimoni cultural transmès i recreat. En paral·lel a la devoció envers santa Catalina Tomàs, la clau de les tres festes és la capacitat de transmissió temporal a través de les generacions. En la qüestió hi té molt a veure el paper estable de les institucions que donen resposta a les inquietuds del poble. En el decurs temporal i dins els límits de l'objectiu original, s'han recreat per evolucionar, enriquir-se artísticament i adaptar-se a les circumstàncies.

- És un patrimoni preservat tradicionalment per la comunitat. Més enllà de la responsabilitat de les institucions implicades, el protagonisme en les tres festes és assumit pel poble a través de diferents mecanismes: la participació, el caràcter zelós de la ciutadania per mantenir la tradició, el traspàs dels coneixements a les noves generacions, l'aportació d'elements en interès de les festes, la consciència d'una acció col·lectiva d'identitat pròpia, la col·laboració en benefici de les iniciatives de les comunitats parroquials i religioses, per exemple, les canongesses regulars a Palma, les pureses de Maria a Valldemossa, les agustines de l'Empar a Santa Margalida... Aquí s'estableix un diàleg múltiple de col·laboració necessària, per tal de garantir la continuïtat en el temps. I d'aquesta manera s'han preservat les tres desfilades cíviques tomasianes.

- És un patrimoni que no admet còpia. Les tres iniciatives, malgrat tenir una funció original comuna, han configurat amb el temps un caràcter propi i genuí i és per això que no admeten còpia. Parlem d'una extrapolació directa i mimètica, cosa que no exclou variants que pretenguin ser, a la seva manera, úniques i vinculades d'arrel a un nou col·lectiu o localitat. Tanmateix, partim de la idea que són les tres desfilades que han sobreviscut d'una manera més contundent per diferents raons a la multitud d'iniciatives similars que s'han anat impulsant en honor a santa Catalina Tomàs. Per exemple, amb motiu de la declaració de venerable (1744), en ocasió de la beatificació (1792) i, ja el 1930, per a la canonització. Diferents nuclis geogràfics de Mallorca han organitzat o organitzen puntualment celebracions en format de processó entre religiosa i cívica, impulsades per la devoció envers la religiosa valldemossina. En el segle XIX varen ser iniciatives especialment recurrents.

- És un patrimoni que té també una dimensió material. Els rituals i actes festius, per bé que responen a una idea intangible, generen un patrimoni material que ajuda a la vehiculació del sentit profund. Independentment de la valoració en termes de qualitat artística, les tres desfilades descrites disposen d'elements materials de suport: els carros triomfals, les carrosses, els retrats de la santa en diferents suports, la vestimenta i els seus complements, els atributs, les gerres i els picarols —en el cas de Santa Margalida—, els carretons emmurtats...

- És un patrimoni contextualitzat en un temps i en un espai concrets, assignats tots dos per la tradició, que els dota de significat i de valor simbòlic. Vegeu els apartats 1. Localització, 4.2.3 Estructura i seqüència temporal, 4.2.5 Marc espacial.

- És un patrimoni imbricat en les formes de vida tradicionals. Tot i ser un patrimoni viu, dinàmic i recreat, que empra les noves tecnologies per a la difusió i comunicació, el paradigma cultural al qual remet de manera plena és el tradicional d'arrel mallorquina. S'inclou en aquest marc el sistema de creences, però també la representació de la pagesia a través de la indumentària, l'al·lusió a formes musicals antigues, la implicació d'animals i de carros i de carretons i el mateix model processional, que és un format d'antiga tradició dins la història universal.

- És un patrimoni ritualitzat. Tot i que el nexa d'unió de les tres desfilades és la santa i la devoció envers ella, el protocol festiu basat en un model processional i el fet que sigui una experiència col·lectiva en faciliten les pautes rituals. Són accions repetides, que esdevenen símbol d'unitat dins la diversitat del grup: el mateix sentit de la desfilada, com una peregrinació; l'ofrena floral, el cant de

«Sor Tomaseta», els balls, el trencament de les gerres i l'acció col·lectiva dels dimonis (en el cas de Santa Margalida), la veneració del cos (en el cas de Palma)...

- És un patrimoni que constitueix una experiència sensorial. L'alegria i, en general, l'expressió anímica de la joia constitueixen part de la definició del que és una festa. Aquests components s'intensifiquen perquè, a més, són celebracions col·lectives en les quals la música, el ball, les creences, els ritus, les imatges, les accions... són essencials per a la definició de la tradició. L'exemple més notori és la cançó popular altament reconeguda de «Sor Tomaseta». La participació, plenament activa, evoca l'experiència sensorial en tots aquests sentits. Tot aquest perfil s'ajusta a les tres desfilades honorífiques.

- És un patrimoni vulnerable. La natura immaterial aporta més vulnerabilitat al concepte patrimonial. La pèrdua dels béns materials que complementen les festes seria greu, però més ho seria encara l'adulteració del sentit de la celebració. Aquest procés de desnaturalització s'aniria conformant a partir de la introducció d'elements aliens i impropis que, a la llarga, provocarien una substitució profunda del caràcter genuí i original. Cal tenir en compte que, en la data d'aquest document, la configuració social i cultural que funciona de context per a les tres festes també és vulnerable i ho certifiquen les raons següents: la situació minoritzada de la llengua catalana, la diversitat de les procedències dels actuals integrants de la societat mallorquina —que pot dificultar el coneixement i l'accés a aquestes celebracions—, els processos intensos d'estandardització i homogeneïtzació cultural del món globalitzat en el qual vivim, l'existència de canals de comunicació que no són prou sensibles a la realitat local i a les formes de llarg recorregut històric a Mallorca, entre d'altres.

7. MESURES DE SALVAGUARDA

En el moment de la redacció d'aquest document no es perceben motius per pensar en una desaparició de cap de les festes a què es fa referència. Es poden constatar com a assegurança dues circumstàncies. Per un costat, la vinculació amb les institucions, que exerceixen llur responsabilitat vers el patrimoni cultural. I, per un altre costat, el mateix arrelament de les referències a la cultura popular i, a més, a diferents àmbits seus: devocions i creences, música i balls tradicionals, recreació del món de la pagesia, representació de figures d'arrelament genuí (gegants, dimonis...), literatura popular... Aquest enquadrament múltiple dificultaria l'avenç de transgressions de l'essència o alertaria d'aportacions alienes i descontextualitzadores. Però, com tot patrimoni immaterial, aquesta natura fràgil i sensible reclama una vigilància extrema, sobretot perquè la mallorquina és una cultura minoritzada en un món de diàleg globalitzat.

Des d'aquest punt de vista, caldria establir orientacions generals per a les tres desfilades, per tal d'assegurar el traspàs en bones condicions a les futures generacions.

- Activar mecanismes de diàleg mutu per subratllar la identitat de la santa com un emblema únic i compartit de les iniciatives festives.
- Incentivar les característiques que uneixen les tres festes: la cançó de «Sor Tomaseta» i el retrat de la santa, per exemple, en balconeres i altres suports.
- De la mateixa manera, conrear les característiques genuïnes de cada una de les celebracions i evitar extrapolacions postisses o per pura imitació d'una a l'altra.
- Fer divulgació de la cançó i de les gloses de «Sor Tomaseta» com un complement enriquidor de la festa.
- Crear iniciatives que permetin vetlar per la qualitat i per la correcció històrica de la vestimenta dels participants o per orientar sobre aquesta qüestió.
- Controlar també la correcció històrica i el sentit tradicional dels diferents elements que, en cada cas, conformen les desfilades: personatges, carrosses, dimonis (en el cas de Santa Margalida), conjunts musicals, etc.
- Evitar introduccions d'elements que no procedeixen d'un sentit tradicional o que desvirtuen la motivació original de les festes. És el cas dels correfocs de dimonis, que no s'adiuen a les festes tomasianes, on triomfa el bé per damunt el mal. La interpretació dels correfocs és justament la contrària.
- Vetlar perquè, en les dates que correspongui, la localització espacial de les desfilades sigui assenyalada de manera adequada —domassos, balconeres i altres abillaments tradicionals—, per tal de dignificar el pas de la comitiva i tancar el binomi espai-temps que defineix qualsevol celebració festiva de ressò antic.
- En aquest sentit, caldria tenir present i protegir els punts referencials del marc espacial. Per exemple, a Palma, la finalització davant la capella panteó de santa Catalina Tomàs, a l'església de Santa Magdalena, i la pedra del Mercat.
- Ajustar el protocol institucional al protagonisme de què gaudeix la santa i la devoció del poble envers ella.
- Estimular el coneixement històric d'aquestes festes i dels seus components en diferents àmbits: com l'escolar, l'estudiantil i l'universitari; també a la formació no reglada; tenir en compte també el públic familiar, els usuaris de centres culturals, integrants d'associacions de veïns... i, en definitiva, la ciutadania en general.
- Propiciar la formació de divulgadors i dels mateixos participants.
- Fomentar la difusió en termes qualitatius, per a una promoció correcta del significat històric de les convocatòries en els diferents mitjans i sistemes digitals de comunicació; fins i tot, en el cas de produccions audiovisuals.

8. CONCLUSIÓ

Per tot això, i d'acord amb el que preveu la Llei 18/2019, de 8 d'abril, de salvaguarda del patrimoni cultural immaterial de les Illes Balears, es proposa declarar **bé d'interès cultural immaterial (BICIM)** les desfilades cíviques en honor a santa Catalina Tomàs a Palma, Valldemossa i Santa Margalida, tenint en compte el desenvolupament històric propi i les característiques pròpies i diferenciadores de cada una d'elles.

